

Nico Hemelaar en de waarneming van wat je niet ziet

Na bijna vier decennia is Nico Hemelaar teruggekeerd naar de stad waar hij is geboren en getogen. Zijn hele werkzame leven heeft hij getekend en geschilderd, altijd gedreven door zijn fascinatie voor het Hollandse landschap. En hij gaf les aan jonge mensen die voelden wat hij ooit ook voelde: de drang om kunstenaar te zijn.

Nu is hij voor het eerst fulltime schilder, hoewel hij het niet kan laten om zijn onderwijservaring om te zetten in intrigerende projecten. Een gesprek in de nok van Pictura over kunst en kunstenaars, docentschap en de makke van de kunstopleiding, literatuur en landschap en de kunstgeografische zoektocht naar mythische plekken.

DOOR PETER MARIJNISSEN

Benauwd had hij het op het Christelijk Lyceum. Niet dat hij niet goed mee kon komen, maar hij voelde er zich niet erg op zijn plek. "Ik merkte dat ik me kon onderscheiden met tekenen", zegt Nico Hemelaar. "Van huis uit lag het niet voor de hand dat ik in de kunst verder zou gaan. We gingen wel naar musea en mijn moeder luisterde veel naar klassieke muziek, maar het was niet vanzelfsprekend dat ik naar de academie ging. Nu had ik op het lyceum een tekenleraar, Theo Kurpershoek. Die was zo vroom als gemalen poppenstront, maar hij steunde mij wel. Hij ging ook naar mijn ouders en wist hen ervan te overtuigen dat de academie een goede keuze was."

Als iemand vanuit Dordt naar de kunstacademie ging, kwam die normaal gesproken in Rotterdam terecht. Maar Nico Hemelaar (1943) ging naar de Koninklijke Academie in Den Haag. "Ik wilde per se de autonome richting doen en daarvoor kon je toen beter in Den Haag terecht dan in Rotterdam. De eerste drie jaar dat ik er zat, was het een prima opleiding. Of eigenlijk moet ik zeggen dat het prima was voor mij, omdat ik de juiste mensen tegenkwam.

"Eén van die mensen was Joost Baljeu. Die overspoelde je met theo-

rieën, maar je kwam er wel achter dat er in kunst en kunst maken een intellectuele component zat. Het was goed om die kant mee te krijgen tegenover de heersende romantische opvatting die zich nog het best laat omschrijven als: Ga maar naar je atelier en de inspiratie komt wel. Toen ik later zelf docent was, bleef dat nog steeds de vraag: Wat moet er in een kunstopleiding zitten als tegenhanger van het romantische verhaal over kunst en kunstenaarschap?"

Breekpunt

Toch was Joost Baljeu voor Nico Hemelaar de directe aanleiding om de Haagse academie vaarwel te zeggen. "Op een bepaald ogenblik komt het moment waarop je moet bedenken wat je zelf gaat doen. Ik wilde tekenen en schilderen en in elk geval iets doen vanuit waarneming. Het breekpunt was de felle anti-Cézanne-opvatting van Baljeu. Vanuit zijn ideeën en theorieën was de afdeling autonoom ook veranderd in monumentaal, omdat kunst uit de ivoren toren moest komen en diende te functioneren in de openbare ruimte. Maar die opvatting werd zo strikt doorgevoerd, dat monumentaal voor mijn idee zélf een ivoren toren werd.

"Ik ging naar de academie in Antwerpen. Die was technischer, in zekere zin ouderwets, maar ook leuker. Om een idee te geven: ik deed daar ook grafiek en dan maakte je kennis met de professor in de grafische werkplaats. Maar die wees je eerst op de pigmenten en flessen en leerde je alles over het maken van verschillende inkten en hun toepassingen. Ik had daar een goede tijd, maar het was niet vol te houden. Ik was getrouwd, had een kind, verschillende bijbaantjes. Via vrienden kon ik uiteindelijk afstuderen op de academie in Den Bosch, in de schildersklas bij Kurt Löb."

Landschap

Niet toevallig komt Nico Hemelaar na zijn opleiding terecht in het land van Maas en Waal, eerst op een woonboot, later in een dijkhuisje. Die waarneming van waaruit hij wilde tekenen en schilderen, spitste zich voor hem toe op het landschap. "Het gaat mij om wat ik noem het perifere landschap. Nederland bestaat bijna helemaal uit cultuurlandschap, maar aan de randen daarvan heb je gebieden die zich daaraan onttrekken, omdat ze niet te beheersen zijn. Dat geldt voor de uiterwaarden, de wad-

'In mijn landschappen zijn er geen mensen'

Atelier

Foto's op deze pagina's van Nico Hemelaar

Nico Hemelaar
landschap z.t.
olieverf, doek
2007
28 x 28 cm

den, de slikken en schorren, maar wat mij betreft soms ook voor een plas water in een weiland, waarin zich onverwachts een onaangeraakt landschap weerspiegelt.”

De jaren op de verschillende academies hebben nog een ander gevolg. Wat ooit op het lyceum Theo Kurpershoek en later Joost Baljeu, Pieter Giltay, Kurt Löb en andere docenten voor hem betekenden, wil hij zelf voor anderen betekenen. “Ik heb altijd al geweten dat ik deels mijn eigen werk wilde maken en deels iets wilde doen met de overdracht van wat ik weet en kan aan andere mensen. Die kans kreeg ik toen.

“Ik kwam een schooldirecteur tegen en kon tekenles gaan geven op een MAVO in Tiel, wat ik een aantal jaren heb gedaan. Net als vele andere beginnende kunstenaars in die tijd volgde ik de CPDB, de cursus pedagogisch didactische bijscholing. Daarmee kon je lesgeven op creativiteitscentra en dat ging ik ook doen. Via mensen die ik daar leerde kennen, kwam ik als docent terecht op de avondacademie in Eindhoven.”

Docent

En zo begon Nico Hemelaars loopbaan als docent. In de loop van 25 jaar gaf hij onder meer les aan de kunstopleidingen in Utrecht, Den Bosch en Tilburg. Tegelijkertijd bleef hij doorwerken als beeldend kunstenaar. “Het was een rigoureuze tweedeling. Aan de ene kant was je maatschappelijk bezig, aan de andere kant zat je in je uppie in het landschap. Dan is er iets anders aan de hand, dat is de gevoelsmatige kant. Voor mij stonden die twee kanten tot op grote hoogte los van elkaar. Pas de laatste jaren als docent vond ik het geen probleem meer dat mijn studenten zagen wat ik zelf maakte.

“In mijn landschappen zijn er geen mensen of menselijke tekens zoals elektriciteitsmasten. Ik zit niet in de wereld van de realisten, hoewel ik daar soms wel toe werd gerekend. Net als in de 17de eeuw teken ik buiten, maar ik schilder binnen en daar gaat het uiteindelijk om. Mijn werk is niet de weergave van een landschap, maar de verwijzing ernaar. Het is zich geleidelijk aan steeds meer gaan onttrekken aan het anekdotische. Het beeld wordt abstracter. Het landschap, de essentie van het landschap, dat is het thema, maar tegelijkertijd ben je bezig met verf op doek en met het oplossen van de problemen die dat met zich mee brengt. Daar ben ik nog steeds mee bezig. Al schilderend kom ik er steeds weer achter dat er nog schilderijen te maken zijn.”

Kunstgeografie

Als docent kreeg Nico Hemelaar niet alleen te maken met de normale beslommingen in het onderwijs, zoals het voortdurend geknok tegen bezuinigingen, maar ook met wat hij als student al had ondervonden: een romantische opvatting over kunst en kunstenaarschap en een gebrek aan inhoud. “Op de Utrechtse academie zijn we met een groepje docenten een nieuw vakgebied gestart: onderzoek en experiment. Daar ging het in de eerste plaats over inhoud, als een tegenhanger van het romantische verhaal over inspiratie en de student die na een jaar werken op het atelier de docent op bezoek krijgt met de opmerking: ‘Ik zou eens een ander kleurtje geel gebruiken.’

“In ons vakgebied koos de student eerst voor een persoonsgebonden thematiek en van daaruit het medium en de techniek om te komen tot de ontwikkeling van een eigen beeldtaal. Op basis van waar de studenten mee kwamen, haalden wij mensen binnen en organiseerden we reizen. Bij die reizen ging het om het zoeken naar en het onderzoeken van plekken als bron van mythe. Die reizen en die plekken vonden hun neerslag in beelden en verslagen, voorzien van aanvullend bronnenonderzoek en literatuurstudie. Wij noemden dat kunstgeografie.

“Door bezuinigingen en verschuivingen binnen het onderwijs dreigde die opzet uit elkaar te vallen. We hebben nog even de stichting Het

Nico Hemelaar
landschap z.t.
olieverf, doek
2007
28 x 28 cmNico Hemelaar
landschap z.t.
olieverf, doek
2004
50 x 40 cm

Kunstgeografisch Genootschap gehad, maar dat werkte niet. Ruim zes jaar geleden ben ik met een collega een website begonnen, www.kunstgeografie.nl. Daar hebben we een aantal projecten opgezet en nog steeds zijn we, nu met een paar oud-studenten, bezig met nieuwe projecten. We merkten, toen we de site net waren gestart, dat deze al bijna een soort naslagwerk voor studenten bleek te zijn. Nog steeds wordt er vaak naar gekeken en is de receptie behoorlijk.”

Work in progress

Enthousiast vertelt hij over het nieuwste project: de mogelijke relatie tussen de schrijver James Joyce en de Dadaïsten en vooral de plekken in Zürich en Parijs waar die relatie, fictief of in werkelijkheid, zichtbaar gemaakt kan worden. Het is een ‘work in progress’ vol onvermoede verbanden tussen kunst en literatuur, oud en recent beeldmateriaal, film, muziek, klankgedichten en achtergrondinformatie.

Het project is nog niet af, maar de site biedt een keur aan intrigerende, inmiddels wel voltooide projecten, uiteenlopend van geheimzinnige tunnels onder Brussel, verrassende geografische lijnstructuren en de lotgevallen van een luxe treinwagon die een onwaarschijnlijk grote symbolische rol speelde in de Europese geschiedenis van de vorige eeuw.

Met de even complexe als onvermoede mythische wereld van de kunstgeografie vormen de haast ingetogen schilderijen van weidse landschappen een sterk contrast. Verschillende daarvan hangen en staan in het atelier van Nico Hemelaar in de nok van Pictura. “Ik zit hier nog niet zo lang, dus nog niet al mijn werk is hier. Ik ben ook lid geworden van Pictura, omdat ik hier nu een atelier heb.” Wat Pictura en hij voor elkaar kunnen betekenen, weet hij nog niet zo goed. Hij is er wel van overtuigd dat er in de vereniging meer potentieel zit dan wordt gebruikt.

Persoonlijke band

We bekijken de schilderijen en praten over zijn inspiratiebronnen en de keuze voor het landschap. “Ik ben helemaal weg van Hercules Seghers, daar heb ik een bijna persoonlijke band mee. Boijmans heeft een prachtig schilderij dat ik geregeld ga bekijken, dat is een soort pelgrimage. Dan zijn er natuurlijk de Hollandse 17de-eeuwse landschappen. Het is jammer dat het schilderij van Van Goyen weg is uit het Dordrechts Museum, want dat was het mooiste dat ze hadden. De literatuur is ook belangrijk voor mij, Nescio, Rilke, Joyce, Proust. En ik voel een soort verwantschap met kunstenaars als Morandi, Balthus, Giacometti en in Nederland Jan Mankes. Dat zijn eigenlijk allemaal mensen die buiten de mode staan.

“Ik heb een tijdje schilderijen zonder horizon gemaakt om uit te zoeken wat er dan gebeurt. Eigenlijk gaat het altijd over wat je niet ziet. Waar is de horizon, wat zit er achter de horizon? Je kijkt en je krijgt iets terug, maar dat ben je zelf. Er zit iets van projectie in een landschap.”

Waarom hij ooit voor dit thema koos, weet hij niet. Het landschap was en is nog steeds niet in de mode, het verbeeldt niet de dynamische, eigentijdse wereld en het is, letterlijk en figuurlijk, moeilijk te vatten. “Misschien gaat het juist om wat het allemaal niet is;” zegt Nico Hemelaar. “Voor ik naar Dordt terugkeerde, woonde ik vijftien jaar aan de Bergweg in Rotterdam. Ik vind de dynamiek van die stad heel prettig en tegelijk stond ik thuis mijn meest verstilde landschapjes te schilderen. Die tegenstelling heb ik nodig.” «

Nico Hemelaar

Arentsburg 99, 3328 TD Dordrecht
078 – 654 09 69
nico.hemelaar@planet.nl
www.nicohemelaar.nl
www.kunstgeografie.nl